

WFR 2022/156

Manels: niet van deze tijd, ook niet in de fiscaliteit!

PROF. DR. S.J.C. HEMELS¹

1 Inleiding

Manels, zo noemt de internationale gemeenschap congrespanels die alleen uit mannelijke sprekers bestaan.² Mijn Scandinavische collega's verbazen zich iedere keer als ze van ergens in Europa een uitnodiging ontvangen om een fiscaal symposium met louter mannelijke sprekers bij te wonen. Ze zijn ook niet te beroerd om de congresorganisatoren via de mail hun ongenoegen en een lijst met gekwalificeerde vrouwen op het desbetreffende onderwerp toe te sturen.

In fiscaal Nederland trekken manels minder de aandacht. Het is hoog tijd dat hier verandering in komt, ook omdat fiscale manels in ons land nog steeds voorkomen. In deze bijdrage daarom een constructief bedoelde beschouwing over hoe elders tegen manels wordt aangekeken, welke nadelen manels hebben, een paar zeer recente manel-voorbeelden en, heel belangrijk, hoe we er samen voor kunnen zorgen dat ook in Nederland het fiscale manel een relikwie uit het verleden wordt.

2 Internationale 'no-manel'-initiatieven

Manels zijn niet alleen een *no go* in de Nordics.³ Overal ter wereld zijn organisaties en bedrijven ervan overtuigd dat wetenschappelijke bijeenkomsten met louter mannelijke sprekers diverse nadelen hebben. Manels

kunnen bijvoorbeeld onbewuste vooroordelen niet onderkennen, tot tunnelvisie leiden, bepaalde onderwerpen en invalshoeken onderbelicht laten en stereotypen bevestigen. Ik noem hierna een drietal voorbeelden van organisaties die vanwege dergelijke nadelen manels in de ban hebben gedaan.

In het kader van het vijfde Sustainable Development Goal (SDG) van de Verenigde Naties, Gender Equality, heeft United Nations Indonesië een handleiding gepubliceerd over hoe manels te vermijden.⁴ Bovendien gaf het UN Indonesia-team brede bekendheid aan zijn 'no-manel pledge', de belofte om niet meer als spreker op te treden in bijeenkomsten met louter mannelijke panelleden.⁵ Zij hebben ook anderen in diplomatieke kringen in Indonesië opgeroepen om zich hieraan te committeren.

Ook de OESO geeft hierover handreikingen aan haar medewerkers.⁶ Zij mogen bijvoorbeeld alleen uitnodigingen om als spreker op te treden accepteren als minimaal één vrouwelijke spreker aan het panel deelneemt. Ook moesten OESO-medewerkers streven naar minimaal 50% vrouwelijke sprekers en auteurs bij bijeenkomsten die ze zelf organiseren en bij publicaties waar ze aan meewerken. Als mannelijke OESO-medewerkers worden uitgenodigd om bij te dragen aan bijeenkomsten of publicaties zonder

1 Staatsraad in de Afdeling advisering van de Raad van State, hoogleraar Belastingrecht Erasmus Universiteit Rotterdam en verbonden aan Lund University School of Economics and Management (Zweden).

2 Zie bijvoorbeeld Jo Adetunji, 'What's wrong with 'manels' and what can we do about them' *The Conversation*, 14 oktober 2020, <https://theconversation.com/whats-wrong-with-manels-and-what-can-we-do-about-them-148068>.

3 Een fijnzinnigheid die ons in zuidelijke regionen vaak wat ontgaat: waar Scandinavië een aanduiding is voor Denemarken, Noorwegen en Zweden, omvat Nordics (afkorting van Nordic countries) ook Finland en IJsland.

4 *United Nations in Indonesia, Guidance for Avoiding All Male Panels*, 7 juni 2020, <https://indonesia.un.org/en/download/69852/130275>.

5 Valerie Julliard, 'No more manels: A new pledge by UN Indonesia takes aim at all-male panel discussions', *UN Sustainable Development Group blog*, 12 April 2021, <https://unsdg.un.org/latest/blog/no-more-manels-new-pledge-un-indonesia-takes-aim-all-male-panel-discussions>.

6 Een uittreksel van deze *Guidelines for OECD staff* staat op pagina 11 van Christal Morehouse, Alla Volkova & Silvia Fierăscu, 'An end to manels: closing the gender gap at Europe's top policy events', *Open Society Foundations*, 6 maart 2018, <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/end-manels-closing-gender-gap-europe-s-top-policy-events>.

vrouwelijke sprekers of auteurs, moeten ze voorstellen om in hun plaats een vrouwelijke OESO-collega uit te nodigen en aanvullende vrouwelijke experts vanuit overheden of de bredere maatschappij suggereren.

In de medische wereld is de laatste jaren ook veel aandacht voor diversiteit, mede omdat duidelijk is geworden dat de uitkomsten van medisch onderzoek gebaseerd op westerse mannen niet noodzakelijkerwijs van toepassing zijn op vrouwen of niet-westerse mannen. Ook heeft de medische focus op 'de witte man' tot minder aandacht voor ziekten geleid die onder die groep niet of minder voorkomen. De Lancet group, een uitgever van wetenschappelijke tijdschriften, met als meest bekende het medische tijdschrift *The Lancet*, heeft mede daarom behalve een *diversity pledge* ook een *no all-male panel policy*. Redacteuren nemen niet deel aan panels zonder vrouwen en bij congressen die de Lancet Group zelf organiseert, wordt gestreefd naar minimaal 50% vrouwelijke sprekers. Bovendien gaat er nadrukkelijk de voorkeur naar uit dat vrouwen niet louter als voorzitter of moderator optreden, maar als sprekende panelleden.⁷

3 Bewustwording als de eerste stap

De organisatoren van manels lijken zich er regelmatig niet van bewust dat ze louter mannelijke sprekers hebben uitgenodigd. Het heeft vaak te maken met eigen kringen die alleen mannelijke peers bevatten en onvoldoende bekendheid met vrouwelijke deskundigen op het onderwerp.

Daarom is bewustwording dat een manel anno 2022 ook in de fiscale wereld echt niet meer kan, een belangrijke eerste stap. Dat is ook waarom mijn Scandinavische collega's die mails sturen, waarom OESO-medewerkers vrouwelijke alternatieven voorstellen en waarom de Finse onderzoekster en kunstenaar Saara Sarma in 2015 een Tumblr blog startte waarop gebruikers uit de hele wereld foto's van manels voorzien van een stempel met jaren tachtig mannelijkheidsicoon David Hasselhoff in zijn rol van Knight Rider met de cynische woorden "Congrats, you have an all male panel!"⁸

⁷ <https://www.thelancet.com/diversity#:~:text=The%20Lancet%20Group%20No%20All,at%20least%2050%25%20female%20speakers>. Zie voor een uitgebreide toelichting: *The Editors of the Lancet Group, 'The Lancet Group's commitments to gender equity and diversity', The Lancet 10 augustus 2019*, [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(19\)31797-0/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(19)31797-0/fulltext).

⁸ <https://allmalepanels.tumblr.com/>.

En dat is dus ook waarom ik deze WFR-bijdrage schrijf. Niet om te polariseren,⁹ niet om te *namen-and-shamen*, niet omdat ik een hekel zou hebben aan mannen, maar omdat we te maken hebben met een reëel probleem, waar we met zijn allen verantwoordelijkheid voor dragen en waaraan we alleen zelf iets kunnen doen.

4 Manels in Nederland: 8 en 9 juni 2022

Nederland is een tamelijk conservatief land als het gaat om de positie van vrouwen. Het verbaast dan ook niet dat we op het gebied van manels fiscaal achter lopen. Ik zou diverse voorbeelden kunnen noemen,¹⁰ maar ik beperk mij hier tot twee verschillende manels die op 8 en 9 juni van dit jaar plaatsvonden. Dit ook om aan te geven dat we hier niet met een uitzonderlijk fenomeen te maken hebben.

"Inkomstenbelasting te belangrijk om zonder vrouwen te bespreken"

Onlangs verscheen in het *Weekblad fiscaal recht* een, overigens zeer interessant, verslag van een door de Vrije Universiteit en het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA gefinancierd rondetafelgesprek van 8 juni 2022

⁹ Een aantal vrouwen die ik een conceptversie van deze bijdrage ter becommentariëring heb voorgelegd, noemden het een 'dapper' artikel. Ik begreep dat niet helemaal, omdat ik niet het gevoel heb ergens bang voor te moeten zijn. Ik heb groot vertrouwen in het reflectievermogen van mijn fiscale collega's en het artikel is absoluut niet bedoeld als een persoonlijke aanval op wie dan ook. Mocht ik onbedoeld toch iemand zich persoonlijk aangevallen laten voelen door dit artikel, dan bied ik daar bij voorbaat mijn excuses voor aan, omdat dit werkelijk niet mijn bedoeling is.

¹⁰ Ook in mijn eigen Rotterdam zijn in het recente verleden manels georganiseerd, zoals bijvoorbeeld het symposium van de gezamenlijke VPB-secties van de Nederlandse universiteiten over de toekomst van de vennootschapsbelasting <https://www.taxlive.nl/agenda/congres-50-jaar-vennootschapsbelasting/>. Hiervan is verslag gedaan in T.J. Hofman, 'De toekomst van de vennootschapsbelasting: lessen uit 50 jaar Wet VPB 1969. Verslag van het symposium 50 jaar vennootschapsbelasting, gehouden op 27 juni 2019 op de Erasmus Universiteit Rotterdam', *WFR 2019/191*, p. 1171-1177.

over de toekomst van de inkomstenbelasting.¹¹ De namen van alle aanwezige experts, afkomstig van het Ministerie van Financiën, de wetenschap, de Belastingdienst, het belastingadvieswezen, het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA, het adviescollege ICT-toetsing en het CPB, worden in het verslag genoemd. Allemaal mannen. Er was één vrouw aanwezig, een stagiair bij het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA. Zij mocht het verslag schrijven, maar wordt niet als auteur genoemd. Zij wordt slechts in een voetnoot voor het opstellen van het verslag bedankt.¹²

Juist een onderwerp als de toekomst van de inkomstenbelasting is te belangrijk om zonder vrouwen te bespreken. De inkomstenbelasting is immers een belasting waarin de gehuwde vrouw nog tot 1984 (!) openlijk werd gediscrimineerd.¹³ De afbouw van de achterstelling van vrouwen in de inkomstenbelasting is een kwetsbare verworvenheid die bescherming verdient. Dit ook gezien de conservatieve tendensen in onze samenleving die graag terug willen naar het dominante model van de jaren vijftig, waarin de vrouw 'gewoon' huisvrouw was en zorgde voor haar werkende man (en het zich financieel niet kon veroorloven om van hem te scheiden).¹⁴ De inkomstenbelasting is gedurende meer dan 100 jaar een

belangrijk instrument geweest om ervoor te zorgen dat vrouwen financieel afhankelijk waren van hun man, doordat zij als gezinsbelasting het kostwinnersgezin bevorderde. Pas met de inkomstenbelasting 2001 is het een primair individuele belasting geworden.

Tijdens voornoemde rondetafel lijkt het voor de inkomstenbelasting relevante thema van gendergelijkheid niet te zijn besproken, ik zie dit in ieder geval niet terug in het verslaggedeelte. Het verslag eindigt echter met enkele door de organisatoren van de bijeenkomst geformuleerde reflecties, conclusies en aanbevelingen, waarin impliciet stelling lijkt te worden genomen tegen het individuele belastingstelsel en waarin ik een pleidooi lees voor een terugkeer naar de vrouwvriendelijke gezinsbelasting. Zo wordt gesproken over 'enorme verschillen in belastingdruk op basis van huishoudsamenstelling' (p. 917), waarin ik een verwijzing lees naar de – vaak theoretische – rekenvoorbeelden waarin kostwinnersgezinnen veel meer belasting betalen dan tweeverdienersgezinnen,¹⁵ wordt de stelling ingenomen dat arbeidsmarktparticipatie niet via het fiscale stelsel moet worden gestimuleerd (p. 918), waarin ik kritiek lees op het streven om economische zelfstandigheid van vrouwen niet langer tegen te werken via het belastingstelsel en wordt voor toeslagen juist wel gepleit voor een individueel instrument, omdat het huidige stelsel een prikkel zou geven voor het 'solo-bestaan' (p. 918). Dergelijke onderwerpen, die de financiële positie van vrouwen rechtstreeks raken, kunnen niet alleen met mannen worden bediscussieerd. Praat niet alleen over ons, maar vooral ook met ons!

Of één van de aanwezige mannen tijdens deze rondetafel zijn verbazing heeft uitgesproken over de afwezigheid van vrouwen, is niet uit het verslag op te maken. Ook dat is een belangrijke manier om bewustwording bij organisatoren van manels te bevorderen. Dit is bijvoorbeeld gebeurd tijdens het jaarlijkse KNB/WPNR-congres dat een dag later, op 9 juni 2022, plaatsvond. Het thema

11 J. Gooijer, A.H. Siegman & H. Bout, 'Over de toekomst van de Nederlandse inkomstenbelasting. Verslag van een rondetafelgesprek gehouden op 8 juni 2022', *WFR* 2022/141, p. 910-918.

12 Om die reden heb ik haar in de voorgaande voetnoot, anders dan in het artikel, wel expliciet als auteur genoemd.

13 Bepaalde inkomensbestanddelen van de gehuwde vrouw, zoals pensioen en alimentatie, werden tot 1984 bij het inkomen van haar man in aanmerking genomen, evenals bepaalde aftrekposten, ook als de vrouw deze kosten had gemaakt en een hoger inkomen had. Daarnaast bedroeg de belastingvrije som van de gehuwde vrouw tussen 1973 en 1984 (voor 1973 was de gehuwde vrouw fiscaal transparant en werd haar inkomen aan haar man toegerekend) slechts 20% van die van de gehuwde man. Ten aanzien van de belastingvrije som konden man en vrouw om een 'rolwisseling' vragen, waarna de vrouw de hoge belastingvrije som in aanmerking kon nemen. Voor de inkomensberekening was een dergelijke rolwisseling niet mogelijk. Zie hierover bijvoorbeeld S.J.C. Hemels, 'Fiscale transparantie van de gehuwde vrouw in de IB', *NTR* 2019/201.

14 Zie bijvoorbeeld T. Baudet, 'Houellebecq's Unfinished Critique of Liberal Modernity', *American Affairs* Volume III, Number 2 (Summer 2019): 213-24, waarin hij stelt dat de demografische neergang van Europa, constante conflicten en concurrentie, gevechten, scheidingen en sociale isolatie komt doordat vrouwen tegenwoordig worden aangemoedigd om te streven naar een carrière en financiële onafhankelijkheid en om hun traditionele rol van het ondersteunen van een echtgenoot te weigeren en in plaats daarvan te streven naar een gelijkwaardige relatie met inwisselbare genderrollen.

15 Voor een kritische beschouwing over deze rekenvoorbeelden, die vaak gezinnen met lage inkomens als uitgangspunt nemen, terwijl uit de statistieken blijkt dat kostwinnersgezinnen een zeer kleine minderheid van voornamelijk rijkere, oudere echtparen zonder thuiswonende kinderen vormen, verwijs ik naar mijn tweeluik S.J.C. Hemels, 'Gezin of individu: een Gordiaanse knoop in de IB. Deel 1: Welvaartstheorie' en 'Deel 2: Overige criteria', verschenen in *WFR* 2019/249, p. 1504-1509 respectievelijk *WFR* 2019/256, p. 1542-1552. Ook uit het rapport van de Commissie Draagkracht uit 2021 bleek weer dat de groep kostwinnersgezinnen met kinderen klein is (p. 23) en dat een groot deel van deze kostwinnersgezinnen een inkomen heeft dat ruim boven modaal ligt (p. 24) <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/03/22/rapport-commissie-draagkracht>.

van dit congres was de poortwachtersrol van de notaris. Ondanks het grote aandeel van vrouwen in de notariële beroepsgroep en de diverse vrouwelijke deskundigen op dit onderwerp, hadden de organisatoren louter mannelijk sprekers uitgenodigd.¹⁶ Eén van die sprekers, Frans Sonneveldt, maakte hierover een opmerking. Dit kreeg, volgens de aanwezigen die ik hierover heb gesproken, bijval uit de zaal.

5 Wat doe je eraan?

Twee opeenvolgende dagen in juni met een manel: er is werk aan de winkel in Nederland. Wat kunnen wij hier als fiscalisten aan doen? Een paar praktische tips voor verschillende doelgroepen.

5.1 Organisatoren

Alles begint bij organisatoren van bijeenkomsten: zij stellen immers de sprekersgroep samen. Daarom aan hen de oproep om de diversiteit in de gaten te houden. Mijn advies aan organisatoren die van mening zijn dat over het thema van hun congres echt alleen maar witte mannen deskundig zijn: raadpleeg een vrouwelijke collega, iemand van buiten je eigen netwerk. En ook: zegt een vrouw 'nee', geef dan niet op,¹⁷ maar zoek verder!¹⁸

¹⁶ Zoals ook is te zien op de korte video die van deze bijeenkomst op YouTube is geplaatst: <https://www.knb.nl/nieuwsberichten/wpnr-congres-zoomt-dieper-in-op-poortwachtersrol-video>. Het programma van de bijeenkomst kon ik niet meer op internet vinden, maar in de volgende LinkedIn post staat een opsomming van alle sprekers, waaruit blijkt dat hier geen vrouwen bij waren: https://www.linkedin.com/posts/gertjanschinkel_knbwpnr-congres-de-poortwachtersrol-van-activity-6916624643470610432-5v16?utm_source=linkedin_share&utm_medium=member_desktop_web. Onder die post staat de volgende opmerking van een vrouwelijke oud-notaris: "Interessant onderwerp en ook goede sprekers; maar zijn er helemaal geen vrouwen die iets van dit onderwerp weten? Ik kan er wel een paar noemen!!!"

¹⁷ Hilarisch voorbeeld dat de ronde deed in een Nordic mail-groep: een congresorganisator ergens in Europa die, als reactie op de mail, waarin hij erop was gewezen dat zijn aangekondigde internationale congres over fiscale staatssteunaspecten louter mannelijke sprekers had, schreef dat Juliane Kokott niet kon, dus, tja, helaas... Hij ontving per kerende post een lijstje met vrouwen die ook heel deskundig op dat inmiddels tamelijk mainstream onderwerp zijn.

¹⁸ Om de genderbalans in het Europese beleidsdebat te verbeteren, is er een database van vrouwelijke experts opgezet: <https://brusselsbinder.org/>. De vraag is wel of zo'n database niet alleen gevuld, maar ook gebruikt wordt. Naar mijn

Voor een grotere sprekersdiversiteit op congressen helpt het ook om in plaats van het in de Europees-continentale fiscale wereld gebruikelijke 'invited speakers'-model, het in andere wetenschapsgebieden gebruikelijker 'paper proposal'-model te hanteren. Bij dat laatste model kan iedereen een voorstel doen voor een te presenteren paper en worden de beste voorstellen geselecteerd voor de conferentie.¹⁹ In Lund hebben we in 2019 de GREIT-conferentie over Tax Sustainability in an EU and International Context op deze basis georganiseerd. Het leverde een zeer divers en hoog kwalitatieve sprekersgroep op,²⁰ die het onderwerp vanuit ook door ons niet altijd verwachte invalshoeken aanvloog.²¹ Een wetenschapper uit Polen sprak toen bijvoorbeeld al over de fiscale aspecten van energiearmoede, een onderwerp waar wij als organisatoren op dat moment niet direct aan gedacht zouden hebben, maar dat inmiddels zeer actueel is.

5.2 Sprekers

Word je als spreker uitgenodigd voor een manel? Suggesteer een vrouw als alternatief of medespreker. Als je per ongeluk toch in een manel belandt, spreek de organisator daarop aan. Wees niet bang jezelf daarmee 'buiten de groep' te plaatsen, angst is een slechte raadgever. Genoeg andere congressen om op te spreken!

5.3 Financiers van bijeenkomsten en werkgevers van potentiële sprekers

Ook financiers van bijeenkomsten en werkgevers van potentiële sprekers hebben een rol te spelen. Zij kunnen een voorbeeld nemen aan de OESO en *The Lancet* en weigeren manels te financieren en als beleid te hanteren dat vanuit hun organisatie geen manels worden georganiseerd en dat hun medewerkers niet spreken op manels. Zeker voor overheidsorganisaties, universiteiten en

mening zou het voor de kleine wereld van de Nederlandse fiscaliteit mogelijk moeten zijn om de diversiteit (niet alleen naar gender, maar ook naar bijvoorbeeld kleur) te vergroten zonder een dergelijke database, maar mocht dit niet lukken, is het wellicht een optie.

¹⁹ Dit model wordt bijvoorbeeld ook door het Tax Research Network congres gebruikt, dat jaarlijks een fiscale conferentie in een universiteitsstad in Groot-Brittannië of Ierland organiseert (<http://taxresearch.network/>).

²⁰ Zie het programma op <https://lusem.lu.se/media/har/seminars/greit-2019/Invitation-greit-2019.pdf>.

²¹ Zoals is terug te lezen in het op basis van deze conferentie gepubliceerde boek: Cécile Brokelind & Servaas van Thiel (ed.), *Tax Sustainability in an EU and International Context*, IBFD 2020.

bedrijven die diversiteit hoog in het vaandel hebben staan, zou dit een logische gedragsregel zijn. Dit kan tevens bijdragen aan de bewustwording van hun medewerkers dat ook fiscale manels niet normaal zijn en kan ze steunen om zich daar tegen uit te spreken (zie de tip in onderdeel 5.2).

5.4 Vrouwen

It takes two to tango, meer diversiteit is niet alleen een verantwoordelijkheid van congresorganisatoren, ook potentiële vrouwelijke sprekers hebben hierin een verantwoordelijkheid te nemen. Het is belangrijk dat vrouwen niet uit onzekerheid direct 'nee' zeggen als ze als spreker worden gevraagd over een onderwerp waar ze best deskundig op zijn. Ze vragen je niet voor niets!

Diversiteit betekent overigens ook: niet steeds dezelfde vrouwen (en mannen!). Kun je niet of is het niet jouw onderwerp, suggereer dan minimaal een andere vrouwelijke spreker.

6 Conclusie

Fiscale manels zijn nog niet uitgestorven in Nederland. Daarmee bevinden we ons bij een achterhoede waar we niet in zouden moeten willen zitten. Het is ook niet goed voor de breedte van de fiscale wetenschapsbeoefening en het denken over ons fiscale stelsel als panels niet inclusief zijn. Diverse actoren hebben hierin een verantwoordelijkheid. Als we die gezamenlijk nemen, moet het gaan lukken: Alle fiscale manels de wereld uit. Ook uit Nederland!

